

ЗА ПРИЛАГАНЕТО НА МЕДИАЦИЯ ПО НАКАЗАТЕЛНИ ДЕЛА

*Главен асистент, доктор Десислава Давидкова-Димитрова
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Юридически факултет*

ON THE APPLICATION OF MEDIATION IN CRIMINAL CASES

*Senior Lecturer Desislava Stefanova Davidkova-Dimitrova, PhD
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Faculty of
Law*

Резюме: Медиацията е сравнително нов институт, който постепенно намира приложение във все повече сфери на обществения живот. Едно от проявленията ѝ е за разрешаване на конфликт, възникнал в резултат на извършено престъпление. Настоящото изследване е посветено на проучване на законодателството в няколко държави – членки на Европейския съюз (*Белгия, Чехия, Испания, Полша, Нидерландия и Румъния*), в които е възможно провеждане на медиация между извършителя на престъпното деяние и пострадалия с оглед постигане на споразумение между тях, водещо до приключване на наказателното производство. Въз основа на извършения анализ на чуждестранната нормативна уредба са изтъкнати най-важните характеристики на процедурата в различните държави с оглед съобразяването им при въвеждане на медиацията в българския наказателен процес.

Ключови думи: *медиация, наказателен процес, пострадали, споразумение, право на медиация в наказателния процес*

Abstract: Mediation is a relatively new institute that is gradually finding application in many spheres of public life. One of its manifestations is for resolving conflicts that arise due to a committed crime. The current study is dedicated to researching of the legislation of several EU Member States (*Belgium, the Czech Republic, Spain, The Netherlands, Poland and Romania*), where it is possible to conduct mediation between the perpetrator of the criminal act and the victim, with a view to reaching an agreement, leading to conclusion of the criminal proceedings. Based on the analysis of the foreign regulatory framework, the author points out the most important features of the procedure in other countries, with a view to their consideration when introducing mediation in the Bulgarian criminal procedure.

Keywords: *mediation, criminal procedure, victim, agreement, right to mediation in the criminal procedure*

Въведение

Медиацията е сравнително нов, но по своята същност и генезис датиращ от векове способ (Guillamon 2023: 18-43)¹, който постепенно намира приложение във все повече сфери на обществения живот. Тази алтернатива за разрешаване на конфликти се реализира успешно на плоскостта на гражданското и семейното право, търговското право, трудовото право, при защитата на потребителя, в здравеопазването, при потребителските спорове, както и в сферата на образованието. Редица законодателства уреждат възможността за прилагането на медиацията и в наказателния процес. По този начин постигат разтоварване на съдебната си система и гарантират разрешаване на конфликта, възникнал в резултат на извършено престъпление посредством постигане на взаимноприемливо споразумение, съобразено със спецификите на нормативната уредба.

Навлизането и утвърждаването на медиацията в различните обществени сфери е логична последица от характеристиките ѝ като конфиденциална, сравнително бърза, доброволна, ефективна и достъпна от финансова гледна точка процедура. При провеждането ѝ страните са равнопоставени, не са обвързани с изискване за задължително приключване на производството с постигане на споразумение, като имат възможност по всяко време да се оттеглят. В научната литература медиацията се разглежда не само като алтернативен способ за разрешаване на конфликти, а като **култура на общуване** (Димитрова, Д. 2021: 185-195)².

Процесът на въвеждане и утвърждаване на медиацията в **България** датира от векове (Неделева 2019: 252-261; Неделева 2022: 125-

¹ Guillamon, María del Carmen Lázaro. (2023). TRANSACTIO в процесите за DELICTA и CRIMINA в Римското право и съвременната медиация в наказателното производство. Правноисторически размисли относно възстановително правосъдие. // IUS ROMANUM, №1, с. 18-43.

² Така: Димитрова, Д. (2021). Медиацията като учебна дисциплина във висшите училища. // Медиацията в различните обществени сфери. Сборник с доклади, Варна: Наука и икономика, с. 185-195. В доклада се изтъква, че *обучението за медиатор дава не само възможността за упражняване на тази професия, но и развива определени умения, търсени от днешните работодатели – то помага на обучаваните да развият така наречените „меки умения“ (soft skills).*

131; Илиева 2019: 450-457)³, но продължава и днес. Нормативните основи на национално ниво (Борисов 2018: 1-241)⁴ бяха положени през 2004 г. с приемането на Закона за медиацията (ДВ, бр. 110 от 17 декември 2004 г.) (ЗМ). Постепенно с няколко съществени изменения в закона, последното от което от 2023 г. (ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 г.), се надградиха правилата за провеждане на процедурата по медиация, изясни се правното положение на медиаторите, като се засилиха изискванията спрямо тях. Най-съществената промяна в правната реалност обаче е въвеждането на съдебната медиация (Димитрова, Д. 2024: 28-41; Димитрова, Д. 2022: 145-158)⁵ в гражданския процес, в сила от 1 юли 2024 г.⁶ Още преди да стартира приложението на медиацията по висящи съдебни дела в гражданския процес, новите разпоредби бяха атакувани с искане от Висшия адвокатски съвет за установяване на противоконституционност на чл. 19, чл. 20, чл. 21, чл. 22, чл. 23, чл. 24,

³ Неделева, П. (2019). Медиацията и ролята на адвокатите в процедурата през призмата на българската история. // Годишник на департамент „Право“, №9, с. 252-261 (<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=942192>); Неделева, П. (2022). Идете на медиацията през призмата на българската правно-историческа традиция. // e-Journal VFU, №18, Лятна научна сесия на Юридическия факултет на ВСУ „Правото като изкуство за доброто и справедливото“, 1-3 юли 2022 г. с. 125-131 (<https://ejournal.vfu.bg/bg/law.html>); Илиева, И. (2019). Помирителната процедура по делата от частен характер в следосвобожденския военно-наказателен процес. // Съвременното място и роля на алтернативните способи за разрешаване на спорове – между традицията и актуалната правна уредба в България и държавите – членки на Европейския съюз. Велико Търново: Фабер, с. 450-457. Авторът разглежда сходните черти между помирителната процедура в стария военно-наказателен процес и съвременната медиация. *И в двата случая става въпрос за извънсъдебно разрешаване на спора с помощта на трето лице, което трябва да бъде неутрално и безпристрастно. Спорещите страни достигат до взаимноприемливо споразумение, като по този начин се избягват продължителни съдебни процедури.*

⁴ Подробно за медиацията в гражданския процес виж Борисов, Б. (2018). Медиацията в българския граждански процес. Велико Търново: Св. Св. Кирил и Методий, 241 с.

⁵ Димитрова, Д. (2024). Медиацията като институт на обективното право. // Общество и право, София: СЮБ, №3, с. 28-41, ISSN(печатно)0204-8523; Вж. още Димитрова, Д. (2022). Препращане към медиация от съдилищата – тенденции и перспективи. // Медиацията в различните обществени сфери, с. 145-158.

⁶ В ГПК се въведе процедура по задължителна първа среща в процедура по медиация, когато съдът е сезиран по въпросите, посочени в чл. 140а, ал. 1 ГПК. Освен това съдът, по собствена преценка, съобразена с изискванията на закона (чл. 140а, ал. 3 ГПК), е оправомощен да задължи страните да участват в процедура по медиация, когато спорът, отнесен за решаване, попада в хипотезите на чл. 140а, ал. 2 ГПК. Съдебната медиация се въведе и в бързото производство, в съдебната делба и по търговските спорове.

ал. 1 и чл. 25 от Закона за медиацията (*обн. ДВ, бр. 11 от 2023 г., в сила от 1.07.2024 г.*) и на чл. 78а, чл. 140а, чл. 140б, чл. 267, ал. 3, чл. 314а, чл. 341а и чл. 374а от Гражданския процесуален кодекс (*обн. ДВ, бр. 11 от 2023 г., в сила от 1.07.2024 г.*). Въз основа на това искане бе образувано конституционно дело №11/2024 г. и постановено решение №11 от 1 юли 2024 г.⁷, с което разпоредбите, въвеждащи съдебната медиация, бяха обявени за противоконституционни.

Въпреки изтъкнатите препятствия процесът на въвеждане и утвърждаване на медиацията по граждански, търговски и семейни спорове продължава своето неотклонно развитие.

Изложение

Не така стои въпросът относно въвеждането на медиацията в българския наказателен процес (Борисов, Давидкова-Димитрова 2017: 224-237)⁸. Съгласно чл. 3, ал. 2 ЗМ, уреждащ предмета на медиацията, медиация се провежда и в случаите, предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс (НПК). Според действащия към момента регламент на провеждане на процедурата по наказателни дела обаче, няма предвидена възможност за приключване на делото със споразумение в резултат на успешно проведена медиация. Въвеждането на съвременни методи за справяне с конфликтите, възникнали в резултат на извършено престъпление, в това число – на медиацията и адаптирането на националната правна уредба следва да се направи след прецизен сравнителноправен анализ. За целта проучването на законодателството на държави – членки на Европейския съюз, успешно въвели медиацията по наказателни дела, е от значение за адекватното изменение на наказателнопроцесуалната уредба.

Медиацията по наказателни дела в Белгия

В Белгия наказателната медиация съществува от повече от

⁷ <https://www.constcourt.bg/bg/act-9840>.

⁸ Борисов, Б., Давидкова-Димитрова, Д. Медиация по наказателни дела – перспективи за развитие на института. // Сборник доклади от Юбилейна международна научна конференция „Приложение на конституционните принципи в публичното и частното право“: 25 години Юридически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и 25 години от приемане на Конституцията на Р България, 06-07 октомври 2016 година, В. Търново: Св. св. Кирил и Методий, 2017, с. 224-237.

30 години⁹. Прокурорът може да предложи провеждане на медиация по делата, образувани за престъпления, които се наказват с лишаване от свобода до две години или друго по-леко наказание. За успешното осъществяване на процедурата е необходимо съгласието и участието на извършителя на престъплението и жертвата. Организира се от съдебен асистент, който изслушва очакванията на всяка страна, като взема предвид причините за извършване на деянието, както и последиците от него. Прокурорът може да предлага прилагането на допълнителни мерки, като лечение, терапия, последващо обучение (насочено към справяне с определен проблем – агресия, употреба на наркотици или алкохол и др.) или общественополезен труд. В случай на постигане на споразумение за обезщетяване на имуществените и/или неимуществените вреди производството се прекратява, като отпада възможността за образуване на дело за същото престъпление. Съществено преимущество на медиацията по наказателни дела е, че провеждането на процедурата е бесплатно.

Медиацията по наказателни дела в Чехия

В Чехия медиацията се фокусира предимно върху наказателни дела, при които междуличностните отношения са били нарушени, в резултат на което се е стигнало до физическо или психическо насилие. Инициатор за осъществяването ѝ може да бъде както органът, пред когото делото е висящо – прокурора или съда, така и правонарушителя, жертвата, орган за социална и правна защита на децата или други сътрудничащи лица и институции. Медиацията се извършва само със **съгласието на извършителя и жертвата**. Органът, отговорен за провеждане на тази процедура, е Службата за пробация и медиация¹⁰,

⁹ От статистика, публикувана на 10 февруари 2014 г. на сайта на Service Public Fédéral Justice във връзка с 20-годишнината от въвеждането на наказателната медиация става ясно, че всяка година между 6000 и 7000 преписки се предават от прокурора на службите за наказателно посредничество на съдебните центрове. От тях приблизително половината стигат до ефективно споразумение за обезщетение. Близко половината от случаите са свързани с домашно насилие, друга част (около 27%) са свързани с престъпления против собствеността, останалите са във връзка с други престъпления, които могат да приключат чрез осъществяване на процедура по медиация (La médiation pénale fête ses 20 ans (https://justice.belgium.be/fr/nouvelles/communiqués_de_presse/la_mediation_penale_fete_ses_20_ans, 01.09.2024).

¹⁰ <https://www.pmscr.cz/>, 01.09.2024).

която е създадена със Закона за пробационната служба и медиацията¹¹. Съгласно въведените правила медиацията е извънсъдебно решаване на спора между жертвата и извършителя с участието на трето лице – медиатор, който дава възможност на двете страни да изразят своите чувства, очаквания и нужди, възникнали във връзка с престъплението. Чрез нея се постига бързо и приемливо за двете страни споразумение за обезщетение. В резултат на провеждане на медиацията може да се стигне до прекратяване на наказателното преследване, при което може да се приложат допълнителни алтернативни мерки или санкции. В случай на прекратяване на наказателното производство и одобряване на споразумение извършителят не се третира като осъждан и няма криминално досие. Медиацията, която се предоставя от Службата за пробация и медиация, е безплатна, а сторените разноски се поемат от държавата.

Ключова за развитието и утвърждаването на медиацията в Чешката република е приетата от правителството през 2017 г. Стратегия за пробация и медиация до 2025 г.¹² С нея се представя визията за развитие на пробацията и медиацията по наказателни дела през следващите осем години чрез постепенно изпълнение на редица стратегически цели, а именно: защита на обществото чрез по-ефективни усилия за превенция на престъпността, разрешаване на конфликти, възникващи в резултат на престъпление, по-ползотворно подпомагане на пострадалите и др.

Медиацията по наказателни дела в Испания

Испания също допуска прилагане на медиация по наказателни дела. Основната поставена цел е обезщетяването на жертвата и реинтеграция на извършителя на престъплението.

В областта на правосъдието спрямо непълнолетни извършители медиацията е изрично регламентирана като средство за постигане на превъзпитание. По отношение на тази категория простъпили закона медиационната дейност се осъществява от помощни екипи на прокуратурата, както и от други субекти и организации, специализирани в младежката престъпност и психологията на лицата от 14 до 18 години.

В сферата на правосъдието спрямо възрастни медиацията се

¹¹ Act No. 257/2000 Coll. establishes the Probation and Mediation Service.

¹² Probation and Mediation Development Concept until 2025

предвижда със Закон 4/2015 от 27 април¹³ относно статута на жертвата на престъпление в рамките на възстановителното правосъдие, което в Испания съществува от години. Медиацията се провежда успешно при по-леки престъпления, като се прилагат правила, водещи до намаляване на санкцията спрямо извършителя и възстановяване на вредите, нанесени на пострадалия. Съгласно чл. 15 от цитирания нормативен акт, озаглавен *услуги по възстановително правосъдие*, жертвите могат да получат адекватно материално и морално обезщетение, когато са изпълнени следните изисквания: а) извършителят е признал фактическите обстоятелства, от които произтича отговорността му; б) жертвата е дала информирано съгласие; в) извършителят е дал своето съгласие; г) процедурата по медиация не носи риск за безопасността на пострадалия, нито има опасност провеждането ѝ да му причини нови имуществени и неимуществени вреди и д) провеждането на медиацията да не е забранено от закона за извършеното престъпление. Разговорите, проведени в рамките на процедурата, са поверителни и не може да бъдат разпространявани без съгласието на двете страни. За медиаторите и другите участващи лица информацията, която им е станала известна, представлява професионална тайна. Медиацията не е задължителна, поради което пострадалият и обвиняемият по всяко време могат да оттеглят съгласието си за участие, без това действие да води до негативни последици за тях.

Медиацията по наказателни дела в Полша

В Полша също е предвидена възможност за провеждане на медиация по наказателни дела. НПК на Полша¹⁴ урежда условията, на

¹³ Ley 4/2015, de 27 de abril, del Estatuto de la víctima del delito, 01.09.2024.

¹⁴ <https://lexlege.pl/kpk/art-23a/#kpk/art-23a/,kpk/art-23a/>, 01.09.2024. Съгласно чл. 23а, пар. 2 от НПК на Полша производството по медиация не трябва да продължава повече от един месец. Законът предвижда изискване за доброволно участие на обвиняемия и на пострадалото лице в производството по медиация. В противен случай медиация не може да се проведе. Освен това лицата следва да бъдат информирани за правото им да оттеглят съгласието си до приключване на производството по медиация – § 4. На медиатора се осигурява достъп до материалите по делото, доколкото е необходимо за провеждане на производството по медиация – § 5. След провеждане на процедурата по медиация се изготвя доклад за резултатите от нея, който може да се придружава от споразумение, подписано от обвиняемия, пострадалия и медиатора, ако е сключено такова – § 6. Процедурите по медиация се провеждат в условия на безпристрастност и поверителност – § 7.

които трябва да отговарят лицата, оправомощени да провеждат медиационни процедури, както и реда за осъществяването им. Съгласно чл. 178а от НПК на Полша¹⁵ медиаторът не може да бъде разпитван като свидетел относно факти, за които е узнал от обвиняемия или пострадалия в хода на производството по медиация, с изключение на информация за престъпления, посочени в чл. 240 от Наказателния кодекс на Полша¹⁶. По наказателни дела и дела, засягащи непълнолетни, **страните не заплащат разноските**, свързани с медиацията, тъй като те се покриват от държавния бюджет¹⁷.

Медиацията по наказателни дела в Нидерландия

Медиацията по наказателни дела от 2017 г. е възможна и в **Нидерландия**. Провежда се под ръководството на двама професионално обучени медиатори. Под тяхно ръководство пострадалите и обвиняемите обсъждат престъплението и последиците от него. Договореностите, до които достигат – например във връзка с обезщетение за вреди, се обективират писмено и се вземат предвид от прокурора или съда при разглеждане и решаване на наказателното дело.

От анализа на информацията, публикувана на официалния правителствен сайт, се установява, че към момента медиацията не се използва в достатъчна степен, тъй като към тази процедура се насочват по-малко от 1% от наказателните дела. Това обстоятелство стимулира властта да насочи своите усилия към популяризирането на медиацията в наказателното производство. Ясен знак за това е проведеното проучване, приключило с доклад на тема „*Оценка на плана и процеса на медиация по наказателни дела*“¹⁸, изготвен Центъра за научни изследвания и данни (Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC)).

В резултат на проведеното проучване се установява, че седем годи-

¹⁵ <https://lexlege.pl/kpk/art-178a/#kodeks-postepowania-karnego/kpk/art-23a/>, 01.09.2024.

¹⁶ <https://lexlege.pl/kk/art-240/>, 01.09.2024. Чл. 240 криминализира неуведомяването за забранено действие, сред които престъплението геноцид, участие в масово нападение, държавен преврат, шпионаж, покушение срещу президента на Република Полша, нападение срещу част от въоръжените сили на Република Полша и др., изчерпателно посочени в текста на закона, а предвиденото наказание е лишаване от свобода до 3 години.

¹⁷ <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/strona-w-budowie>, 01.09.2024.

¹⁸ <https://open.overheid.nl/documenten/dpc-53af778b1cec48c7c18a715f70fc8e30952e69cb/pdf>, 01.09.2024.

ни след въвеждането на медиацията участниците по наказателните дела – прокурори, съдии, адвокати по наказателни дела и професионалисти, работещи в други организации, са все по-запознати с медиационната процедура. Анализът на данните сочи, че има голям неизползван потенциал от случаи, при които участниците в конфликта могат да се възползват от медиация по време на процеса, но въпреки това не са насочени към нея. Констатира се, че са необходими повече усилия, за да стане медиацията неразделна част от работните процеси на прокуратурата и съда. Въз основа на резултатите от това проучване се формулират няколко предложения за стимулиране на препращането към медиационния процес и подобряване на неговата ефективност.

Проведеното изследване стига до извода, че **медиацията трябва да се счита за право на пострадалия и обвиняемия в наказателния процес**. За целта трябва да се полагат непрекъснати усилия за **повишаване на осведомеността** сред служителите в правораздавателните институции и **по-прецизно селектиране на случаите**, които се насочват към медиация. Освен това е нужно да се укрепят позициите на посредническите агенции, в рамките на които медиаторите осъществяват своята дейност. Медиацията е изключително ефективна в **случаите, при които обвиняемият признава фактите по делото**. Основният фокус следва да бъде насочен към правилното определяне на момента, в който пострадалият и обвиняемият се напътват към медиация. Друга важна задача е **подобряване на осведомеността сред прокурорите, съдиите и останалите участници в медиационния процес** относно възможните психологически ползи от участието процедурата както за пострадалите, така и за обвиняемите, включително за жертвите на по-тежки престъпления, дори и в случаите, когато страните не се познават. Извършеният анализ подчертава, че **медиацията не замества наказателното производство**, а го подпомага и благоприятства изясняването на отношенията между пострадалия и извършителя на престъпното деяние.

Медиацията по наказателни дела в Румъния

Медиация по наказателни дела е въведена и в законодателството на Румъния. Прилага се в изрично предвидени случаи в закона¹⁹,

¹⁹ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/71928> LEGE nr. 192 din 16 mai 2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator (ЗАКОН, бр. 192 от 16 май 2006 г. относно медиацията и организацията на професията на медиатора), 01.09.2024.

както и ако авторът е признал извършването на деянието. При провеждане на медиация по наказателни дела следва да се съблюдава жертвата да не бъде в контакт с извършителя освен ако страните са изразили съгласието си за това. Пострадалият и обвиняемият не могат да бъдат принуждавани да приемат процедурата по медиация. Медиацията трябва да се провежда по такъв начин, че да се зачитат правата на всеки участник.

Медиацията е възможна и по отношение на непълнолетните, която следва да се осъществи при съблюдаване на предвидените от закона гаранции на наказателния процес. Срокът, предвиден в закона за подаване на жалба от пострадалия (*в случаите, при които същата е една от предпоставките за провеждане на наказателно производство*), спира, докато трае медиацията. Сред основанията за необразуване или за прекратяване на наказателното производство е и хипотезата, при която е настъпило помирение или е сключено споразумение чрез медиация (чл. 16, ал. 1, б. ж от НПК на Румъния²⁰). Съгласно чл. 274 от НПК на Румъния при прекратяване на наказателния процес при постигнато споразумение в процедура по медиация съдебните разноски се поемат от държавата.

Заклучение

От краткия преглед на законодателството на **Белгия, Чехия, Испания, Полша, Нидерландия и Румъния** може да се направят следните изводи.

Медиацията винаги е **доброволна процедура**, а **конфиденциалността** е неин съпътстващ белег. Производството по медиация трябва да се провежда по начин, гарантиращ **правата на всеки участник**. Пострадалият и обвиняемият винаги имат възможност да се **оттеглят от процедурата**. В повечето случаи след провеждане на медиация и постигане на **споразумение** наказателното производство се прекратява и извършителят не се третира като осъждан. Друго предимство на медиацията е, че **разходите** за провеждането ѝ са основно **за сметка на държавата** (*задължително за непълнолетните обвиняеми*) или са толкова ниски, че не натоварват финансово участниците в нея. Чрез провеждане на медиация в наказателния процес

²⁰ <https://legislatie.just.ro/Public/DetailiiDocument/185907> – НПК от 1 юли 2010 г., 01.09.2024.

се подпомага **разрешаване на конфликта**, възникнал в резултат на извършеното престъпление, **подобрява се емоционалното състояние** на извършителя и жертвата, постига се **обезщетяване на претърпените имуществени и неимуществени вреди**, като освен това се осигурява **разтоварване на системата за разглеждане и решаване на наказателните дела**. Следва да се подчертае, че медиацията не замества наказателния процес (Антонов 2018: 178-186)²¹. Тя може да се осъществи само по част от наказателните дела, които се водят за изчерпателно предвидени в закона престъпления (т.нар. престъпления *по каталог*) и по отношение на определени лица (например – по отношение на непълнолетни лица, на извършители с чисто съдебно минало и т.н.).

В резултат на извършения анализ може да се направи извод, че медиацията **е право, което следва да бъде осигурено на пострадалия и обвиняемия**, в това число и в българския наказателния процес.

Използвана литература:

1. Антонов, С. (2018). Може ли медиацията да бъде алтернатива на наказанието лишаване от свобода? // Научни трудове на Русенския университет, том 57, кн. 7, с. 178-186.
2. Борисов, Б. (2018). Медиацията в българския граждански процес. Велико Търново: Св. Св. Кирил и Методий, 241 с.
3. Борисов, Б., Давидкова-Димитрова Д. Медиация по наказателни дела – перспективи за развитие на института. // Сборник доклади от Юбилейна международна научна конференция „Приложение на конституционните принципи в публичното и частното право“: 25 години Юридически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и 25 години от приемане на Конституцията на Р България, 06-07 октомври 2016 г., В. Търново: Св. св. Кирил и Методий, 2017, с. 224-237.
4. Димитрова, Д. (2024). Медиацията като институт на обективното право. // Общество и право, София: СЮБ, №3, с. 28-41, ISSN(печатно) 0204-8523.

²¹ Вж. Антонов, С. (2018) Може ли медиацията да бъде алтернатива на наказанието лишаване от свобода? // Научни трудове на Русенския университет, том 57, кн. 7, с.178-186.

5. Димитрова, Д. (2021). Медиацията като учебна дисциплина във висшите училища. // Медиацията в различните обществени сфери, Сборник с доклади, Варна: Наука и икономика, с. 185-195.
6. Димитрова, Д. (2022). Препращане към медиация от съдилищата – тенденции и перспективи. // Медиацията в различните обществени сфери, с. 145-158.
7. Илиева, И. (2019). Помирителната процедура по делата от частен характер в следосвободенския военно-наказателен процес. // Съвременното място и роля на алтернативните способи за разрешаване на спорове – между традицията и актуалната правна уредба в България и държавите – членки на Европейския съюз. Велико Търново: Фабер, с. 450-457.
8. Guillamon, María del Carmen Lázaro. (2023). TRANSACTIO в процесите за DELICTA и CRIMINA в Римското право и съвременната медиация в наказателното производство. Правноисторически размисли относно възстановително правосъдие. // IUS ROMANUM, №1, с. 18-43.
9. Неделева, П. (2019). Медиацията и ролята на адвокатите в процедурата през призмата на българската история. // Годишник на департамент „Право“, №9, с. 252-261.
10. Неделева, П. (2022). Идеите на медиацията през призмата на българската правно-историческа традиция. // e-Journal VFU, №18 – Лятна научна сесия на Юридическия факултет на ВСУ „Правото като изкуство за доброто и справедливото“, 1-3 юли 2022 г., с. 125-131.

Използвана литература – транслитерирана:

1. Antonov, S. (2018). Mozhe li mediatsiyata da bade alternativa na nakazaniето lishavane ot svoboda? Nauchni trudove na Rusenski universitet, tom 57, kn. 7, s. 178-186.
2. Borisov, B. (2018). Mediatsiyata v balgarskia grazhdanski protses. Veliko Tarnovo: Sv. Sv. Kiril i Metodiy, 241 s.
3. Borisov, B., Davidkova-Dimitrova D. Mediatsia po nakazatelni dela – perspektivi za razvitie na instituta. // Sbornik dokladi ot Yubileyna mezhdunarodna nauchna konferentsia „Prilozhenie na konstitutsionnite

- printsipi v publichnoto i chastnoto pravo“: 25 godini Yuridicheski fakultet na VTU „Sv. sv. Kiril i Metodiy“ i 25 godini ot priemane na Konstitutsiyata na R Bulgaria, 06-07 oktombri 2016 g., V. Tarnovo: Sv. sv. Kiril i Metodiy, 2017, s. 224-237.
4. Dimitrova, D. (2024). Mediatsiyata kato institut na obektivnoto pravo. // Obshtestvo i pravo, Sofia: SYuB, №3, s28-41, ISSN(pechatno) 0204-8523.
 5. Dimitrova, D. (2021). Mediatsiyata kato uchebna distsiplina vav visshite uchilishta. // Mediatsiyata v razlichnite obshtestveni sferi. Sbornik s dokladi, Varna: Nauka i ikonomika, s. 185-195.
 6. Dimitrova, D. (2022). Preprashtane kam mediatsia ot sadilishtata – tendentsii i perspektivi. // Mediatsiyata v razlichnite obshtestveni sferi, s. 145-158.
 7. Ilieva, I. (2019). Pomiritelnata protsedura po delata ot chasten karakter v sledosvobozhdenskia voenno-nakazatelen protses. // Savremennoto myasto i rolya na alternativnite sposobi za razreshavane na sporove – mezhdu traditsiyata i aktualnata pravna uredba v Bulgaria i darzhavitechlenki na Evropeyskia sayuz. Veliko Tarnovo: Faber, s. 450-457.
 8. Guillamon, María del Carmen Lázaro. (2023). TRANSACTIO v protsesite za DELICTA i CRIMINA v Rimskoto pravo i savremennata mediatsia v nakazatelnoto proizvodstvo. Pravnoistoricheski razmisli otnosno vazstanovitelno pravosadie. // IUS ROMANUM, №1, s. 18-43.
 9. Nedeleva, P. (2019). Mediatsiyata i rolyata na advokatite v protsedurata prez prizmata na balgarskata istoria. Godishnik na departament „Pravo“, №9, s. 252-261.
 10. Nedeleva, P. (2022). Ideite na mediatsiyata prez prizmata na balgarskata pravno-istoricheska traditsia. // e-Journal VFU, №18 – Lyatna nauchna sesia na Yuridicheskia fakultet na VSU „Pravoto kato izkustvo za dobroto i spravedlivoto“, 1-3 yuli 2022 g, s. 125-131.

За контакти:

Главен асистент, доктор
Десислава Давидкова-Димитрова
VTU „Св. св. Кирил и Методий“,
Юридически факултет
desi_dav@abv.bg